

MAGYARORSZÁG A FRANCIA TANKÖNYVEK TORZÍTÓ TÜKRÉBEN.

— Második, befejező közlemény. —

H. Le Léap—J. Baudrillard: *Les cinq Parties du Monde*. Paris, 1928. Delagrave. (A szerzők mindegyike Inspecteur de l'Enseignement primaire Párizsban.)

Ausztriáról megállapítják, hogy Magyarországgal együtt az európai államok között területre a második helyet foglalta el. Összeállítás a összes államok közt a legrosszabb volt, röviden összefoglalva egy szóban: földrajzát a különbözőség jellemezte. Sem fizikai, sem gazdasági, sem politikai egységet nem alkotott s a benne lakó különböző fajok önkormányzatra törekedtek. Csak a Duna révén és a kereskedelem szempontjából volt Ausztria-Magyarországban némi egység található (85. lap). Jellemző esete ez annak, hogyan akarják igazolni a monarchia szétDarabolásának szükségességét, amelyre az idő sokkal hamarább, mint gondoltuk volna, már most rácáfol, amikor az európai gazdasági válság egyik főokának éppen ezt a szétDarabolást tekintik és a régi gazdasági egységet más neveken (Dunai konföderáció stb.) akarnák visszaállítani. A könyv először is a monarchia két államát egy kalap alá veszi s így állapítja meg az egység hiányát. Arról, hogy ebből a szempontból a két állam külön-külön tárgyalassék, szó sincsen. Pedig ha elkülönítve vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy *Reclus Elisée*, a nagy francia földrajztudós, éppen az egységre hivatkozik Magyarország esetében, amikor azt tanítja, hogy „La Hongrie est la plus parfaite unité géographique du monde“! Egyébként a későbbiekben látni fogjuk, hogy a könyvnek, úgy látszik, jóhiszemű és jóindulatú írói a fenti téves megállapításoknak ellenkezőjét is tanítják ugyanebben a könyvben. Ez esetben minden valószínűség arra mutat tehát, hogy helyesbítési kérelmünk meghallgatásra találna.

Magyarországról megállapítja a könyv, hogy főbb városai Debrecen és Szegedin, amelyek tulajdonképen nagy mezővárosok (*Bourgades*, 86. lap). Csehország ismertetésében még a népesség felsorolásánál sem emlékezik meg a magyarokról (86. lap). (Ismételten láthatjuk tehát, hogy a tankönyvek Európa új felosztásával kapcsolatban óvatosan elhallgatják a nemzetiségi megosztások igazságtalan és tarthatatlan voltát.) Egyébiránt a

könyv a lelkes magyarbarát Tharaud-fivérektől *A magyar alföld* (Jérôme et Jean Tharaud: *La campagne hongroise*) címmel igen hangulatos leírását közli a magyar alföldnek és a magyar parasztnak (94. lap).

Az osztrák birodalom ismertetésénél megállapított egység-hiánnyal szemben a szintén magyarbarát Charles Tisseyre után *A trianoni békeszerződésből következő jelenlegi nehézségek* című fejezetben ezeket írja: A dunamenti vidékeken a nemzetiségi, faji és nyelvi különbségek ellenére *a gazdasági egység* uralkodott. („L'unité économique régnait dans les régions danubiennes, en dépit de la disparité des nationalités, des races et des langues.“) Az alföld termelője táplálta a gyárak munkásait, mely gyáraknak nyersanyagát (szén, vas, fa) ugyancsak Ausztria-Magyarország termelte. A gyáripari termékek rendes piacukat majdnem teljes egészükben a határokon belül találták meg: A különböző fajok nem szerették egymást, ez kétségtelen s az ellenszenv makacsul fennállott; de mégis egyik a másik mellett élt munkából vagy cseréből. A diplomataék ceruzája, mely az új államok határait megvonta, mindezeket megváltoztatta és torlaszok jöttek létre ott, ahol addig más, mint szabadság, nem volt. Ennek következménye azután, hogy láthatunk olyan fonógyárat, amely románná lett, míg az a föld, ahol a beeses növényt hajt, magyar maradt; vagy láthatunk bányát, melynek aknáit még Magyarországon nyílnak, de amelynek földalatti kitermelése már csehszlovák, ércéből a magyarnak maradt gyárat táplálja, míg ő maga nemzetiséget változtatott; vagy láthatunk cukorgyárakat, amelyek ezentúl a cukorrépat kénytelenek a trianoni szerződésből született határokon túlról vásárolni; cipőgyárakat, sörgyárakat, melyeknek úgyszólván összes fogyasztói most már külföldiek lettek; üzemen kívül helyezett malmokat, melyeknek őrlésre szolgáló magjai hazát cseréltek; gabonaműeket, amelyek vámot fizetnek, hogy lisztte változhassanak át, majd újból vámolás alá kerülnek, hogy eredeti származási helyükre visszajuthassanak. Példák bőségesen vannak és a végtelenségig idézhetők lennének. Mindez akadályozza az üzleteket, felforgatja a kereskedelmi tevékenységet, melyeket a valuta változó volta nem előnyükre támogat. Erőfeszítéseket tettek már és ezek meg is hozzák gyümölcseiket. De oly gazdasági rendszer bevezetése volna kívánatos, amely a lehetőségig hasonló a régihez. Szükséges, hogy a kereskedelmi egyetértés visszaállíttassék legalább oly mértékben, amilyenben a békeszerződések szétrombolták. Mindezeknek az államoknak szükségük van egymásra, mert semmire sem képesek szomszédjaik nélkül: termelvényeik kiegészítik egymást; nem tudják megszokni a jelen nehézségeket, miután oly sokáig más helyzetben éltek (92. lap). Kár, hogy Románia és Szerbia tárgyalásában ez a könyv sem ismerteti a nemzetiségek s így a magyarság számarányát (99–100. lap).

Dicséretére szolgál a könyvnek jóindulatú, igazságérzettől áthatott iránya, mely helyes és hiteles adatokat sorol fel s

Magyarországról aránylag a legtöbbet ír, szemben Ausztriával és az utódállamokkal. Az idézett két leírás pedig a rokonszenv hangját szólaltatja meg.

Georges Arnaud: *L'Europe*. Paris, 1927. Colin. VIII + 374 lap. (A szerző: Professeur agrégé au Lycée Michelet.) Classe de Troisième.

A nemzetiségek felébredése című fejezetében kiemeli, hogy a XIX. század elejétől egy új irányzat erősödött meg Európában: a nemzetiségek ébredése, ami a kis államok megsokasodására vezetett. Ehhez az 1914. évi háború és a békeszerződések mélyeséges kavarodására volt szükség, amelyek befejezték az európai nemzetiségek kifejlődését, a nagy államok kárára... (63. lap). A területi rendelkezések ismertetésével kapcsolatban nagy tájékozatlansággal sorolja fel, hogy a területeket három utódállam között osztották fel, amelyek Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia. („Les autres territoires ont été partagés entre les trois „États successeurs“: Autriche, Hongrie, Tchécoslovaquie.”) De tovább megy, amikor megállapítja, hogy Európa új területi megoszlása sokkal észszerűbb, mint az 1914 előtti. Az államok határai általában megegyeznek a nemzetiségi határokkal: az 1919—1921. évi békekötések befejezték egy évszázad politikai fejlődését. Az új határmegállapítások nem voltak minden nehézségnélküliek; oly esetekre, ahol a népesség keveredése a pereskedést kockáztatta, a békék előrelátással (!) népszavazásokról gondoskodtak (!), amelyek a Nemzetek Szövetsége tekintélye alatt folytak le: Kelet-Poroszországban, Schleswigben, Felső-Sziléziában... Erőszakos foglalások is történtek, amelyek előtt Európa meghajlott: Fiume elfoglalása Olaszország, Vilnáé Lengyelország, Memelé Litvánia által (68. lap). A demokratikus nyomás közepette több állam kivételt tesz, amelyeknek alkotmányai nem bírják leplezni egy politikai párt diktatúráját: a kommunisták a Szovjet-Unióban, a fasiszták Olaszországban, a royalisták Magyarországon, az agráriusok Bulgáriában, vagy egy ember, mint Spanyol- és Görögországban. (Az egész könyvön a kiélezett köztársasági-radikális pártpolitika érezhető ki s a célzatos beállítások távolról sem a serdülő ifjúság előnyét szolgálják, eltekintve pedagógiaellenes voltuktól. A határok új megállapítása megváltoztatta Európa nyelvi arculatát. Az elkapcsolt területek hivatalos nyelvvé emelték a beszélt nemzeti-ségi nyelveket: így a román Erdélyben, a szerb-horvát Horvátországban... (Világosan nem tűnik ki, hogy ezek a megállapítások a tudatlanságot jelentik-e vagy a szándékos félrevezetést, mert Erdélyben nemesak a román volt a beszélt nyelv, Horvátországban pedig mindig a horvát volt a hivatalos nyelv is!) A változások — folytatja fejtegetéseit a könyv — főleg az orosz, német és magyar nyelv hátrányára történtek, amelyek Közép- és Kelet-Európában a politikai hatalom ereje folytán terjedtek el s a térképeken mint földrajzi nevek módosításai láthatók (72. lap). A Szovjet, a Balti államok, Litvánia, Románia, Len-

gyelország, Csehszlovákia és a Balkán-államok — mondja — mint leginkább *hasonnemű* (!) népességű államok, első alkalommal hoztak rendelkezéseket a nemzeti kisebbségek részére, amelyeket a Nemzetek Szövetsége biztosít! Egyébként a könyv szerzője az Európai Egyesült Államok szószólója (83. lap). A három békeszerződés három új államot létesített a monarchiából: Ausztriát, Magyarországot, Csehországot. Ezeknek kölcsönös határai megfelelnek a német-, magyar- és „csehszlovák”-nyelvű népekének (193. lap), Magyarország pedig határos a pannóniai síksággal! (193. lap.) Láthatjuk, hogy ez a „jól értesült és tudományos felkészültségű” munka sem felejtkezik el a néprajzi határak helyességének hangsúlyozásáról. Ha adatai hamisak is, ezt az egy irányzatos megállapítást mégsem hagyja ki!

Végre egy könyv, amely megemlékezik arról, hogy a trianoni béke a határokon kívül tekintélyes számban hagyott magyarokat. És pedig 472.000-et Jugoszláviában, 1.600.000-et Romániában, 747.000-et Csehszlovákiában (202. lap). (Az első két számadat helyessége, a csehekre vonatkozó adatnak pedig közel félmillióval kisebb volta arra mutat, hogy e könyvet előzetesen nyilván egy „csehszlovák szakember” nézte át.)

Az új államok jövő kilátásait tárgyalva, megállapítja a könyv, hogy Magyarország elkülönítve azoktól az országoktól, amelyek gazdasági életét kiegészítenék, hasonló helyzetben van, mint Ausztria; mindamellett földművelőállam jellege legalább is az élelmezését biztosítja! Azon igyekszik Magyarország, hogy ipart hozzon létre, azonban főleg bizonytalan és diktatórius politikai uralom (kormányzóság) alatt szenved (?). Az összes új európai államok között ez az egyetlen, amely fenyegető jellegű, mert kormánya, úgy látszik, a Habsburg-monarchia visszaállításán dolgozik (202. lap). Csehországról megállapítja, hogy határai természetes akadályokra támaszkodnak („...ses frontières s'appuient sur des obstacles naturels”), népességéről szólva ez a könyv végre felsorolja a németeket (23%), magyarokat (5-5%), ruténeket, lengyeleket, zsidókat, románokat és cigányokat (205—10. lap). A cseh-szlovák történelmet illetően megtanulhatjuk, hogy a fehérhegyi csata után (1620) a német nemesség részére kisajátították a cseh földeket, és a cseh tartományokat Ausztria és Magyarország között felosztották. A kemény és elnyomó kormányzat a XIX. században kivándorlási mozgalmat szült: 2 millió csehszlovák élt a külföldön, köztük 1.400.000 az Egyesült Államokban. De a nép, mely nagy többségben katolikus, meg tudta tartani nyelvét, hagyományait, irodalmát, függetlenségi vágyát. Az 1914. évi háború meghozta a felszabadulást és annak a lehetőségét, hogy a legjobban megalapozott (?) új államok egyike legyen (211. lap). Jövőjét nézve komoly hibái közé tartozik a sok nemzetiség, a tengerhez való kijárat hiánya. Lakói nyíltszemlűek és demokratikusak. A többi új államnál jobban érzik szükségét a széleskörű nemzetközi összeköttetéseknek, mint amelyek egyedül biztosíthatják államuk jövőjét azok

között a veszedelmek között, amelyeket Közép-Európában a németek és magyarok megtorlási szelleme (revanche) és az orosz propaganda alkotnak (216. lap).

A Romániát tárgyaló fejezetben azt állapítja meg könyvünk, hogy az állam lakosságának 25%-át nem-románok teszik. A székelyek érintkezésben vannak saját nemzetükkel (??) (72. lap). Érdekes, hogy míg az előzőleg ismertetett könyvek a románokat romanizált dákoknak, ez már római telepéseknek nevezi, akiket Traján császár a II. században telepített le (272. lap). A *Yougoslavie* című fejezetben csak 16%-ra becsüli az állam nemzetiségeit (286. lap), ami mindenesetre igen nagy jóindulatnak a jele, de egyúttal a békeszerzések helyes voltának igazolását is megkísérli. Az állam legnagyobb városait nem említi fel (292. lap).

Ernest Lavisse (de l'Académie Française): *Histoire de France*. Paris, 1926. Colin. III. kiadás, 150. ezer. VIII + 412 lap. Cours supérieur.

A háború kezdetének részletes ismertetése kapcsán — amikor is mindig csak Ausztriáról, osztrák trónörököséről beszél, így tehát kevésbé kelti rossz hírünket (?) — megállapítja, hogy Ausztriát fellépésében Németország bátorította (394. lap). Közli a központi hatalmak által 1917 december havában birtokolt összes területek térképét (402. lap), amit érdemül kell elismerünk, hisz az eddig tapasztalt felfogás szerint a világtörténelemben páratlanul álló az a teljesítmény, hogy 4 állam 32 ellen, tehát úgyszólván az egész modern világ ellen három év alatt oly sikereket ért el, hogy mélyen az ellenség területén állottak győztes csapatai, nem volna felsorolandó! De felsorolja a békeszerződéseket is, Magyarország azonban még itt sem szerepel. Vajjon az elkövetett nagy igazságtalanság eltakarása-e az oka ennek? Közöl egy térképet is az új Európáról, amelyen Magyarország mint *République de Hongrie* van feltüntetve (405—6. lap).

Gauthier et Deschamps: *Cours d'histoire. Antiquité, Histoire de France. Histoire Générale*. Nouvelle Édition. Paris, 1924. Hachette. 473 lap.

A nagy háború című, igen részletesen megírt fejezetben megállapítja, hogy trónörökösének meggyilkolásáért Ausztria-Magyarország — Németország által szorítva — minden jóhiszeműség ellenére Szerbiát tette felelőssé. Elfogadhatatlan ultimátumot küldött Szerbiának a monarchia, amelyet ez mégis elfogadott (!) Oroszország és Franciaország tanácsára (232. lap). A háború német kívánság volt (233. lap). 1918 november 3-án az olaszok kényszerítették az osztrákokat a megadásra (246. lap). A kisebb békékről — így tehát a trianoniról — nincsen említés téve, ami teljes tájékozatlanságban hagyja a közvéleményt. Az egész könyv németellenes irányú s a *napi politika* hangulata irányítja, ami minden, de főleg pedagógiai szempontból csak ellenzentes érzést kelthet a hozzáértő és tárgyilagos olvasóban.

A német császárt ez is mint „kaiser“-t emlegeti, aki a háborút akarta s oly arcképét közli, mely a láthatóan erős retusirozás folytán egyenesen vad benyomást keltő (233. lap), Magyarországról nem vesz tudomást.

H. Degouy-Wurmser: *Histoire de la Civilisation*. Paris, 1927. Aillaud. 798 lap. Enseignement secondaire des Jeunes Filles. Classe de Première.

Ez a leányok részére készült, egyébként igen kiváló tankönyv szintén csak Ausztriáról ír. Az osztrák trónörökös főhercegnek 1914 június 28-i szarajevói meggyilkolása szolgált Ausztriának ürügyül, hogy Németország támogatásának biztosításával a háborút Szerbiának megüzenje, amely igazságtalanul tétetett a drámáért felelőssé. A valóságban pedig arról volt szó, hogy a Hamburg—Bagdad-álmotól magasratörő germán faj az utat egyengesse a Balkánon át és leigázza Szerbiát (500. lap).

Ausztria-Magyarország. A dualizmus. A nemzetiségek küzdelme című fejezetben ismerteti a könyv, hogy a monarchia egyazon uralkodó alatt a germánokat és a mongolokat egyesíti s ez a két faj uralkodik. A magyarok, akik a birodalom közepén körülbelül 8 millió főt tesznek ki, műveltek és bátrak is (563. lap). A magyar kiegyezést és Deák Ferencét „a magyar hazafit“ ismeretve, állandóan a *diétáról* beszél (565. lap). Magyarországon ellenzk alakult ki, amely a szlávokon, románokon, *lengyeleken*, németeken kívül a *zsidókból* is állott, s ezek a magyaroknak voltak kénytelenek alárendelni magukat. A szláv fajú horvátok nagyszámban voltak. A király által kinevezett s a királynak felelős tábornok kormányozta őket „Agram“-ban. Mellettük az erdélyi románok és délen a szerbek, megunva a magyar erőszakot („lassés de la tyrannie magyare“) Románia és Szerbia felé irányították terveiket (567. lap). A háború folyamán Ausztria-Magyarország Németország hűbéresének mutatkozott, ez pedig szövetségesére rákényszerítette katonai irányítását, amire ennek (Ausztria) többek között nagy szüksége is volt (569. lap). Magyarország épúgy, mint a régi osztrák hercegség, köztársaság (570. lap).

A világháború ismertetése e könyvben nem egyéb, mint az öndicsőítésnek és az ellenség lekicsinylésének szakadatlan sora. A hősiés román hadsereg a háborúba való belépésekor sikert és eredményt ért el (749. lap). (De hogy ezt a „siker“-t az adott szó megszégyesítése és árulás útján érték csak el s ezt is csak rövid időre, amikor azután a csúfos vereség, megszállás és a bukaresti béke következett, arról természetesen itt mélyen hallgat a szerző). Az 1916. évi német békekísérletekről csak gúnyosan emlékezik meg. („Elles sont très nettement repoussées.“ 750. lap.) Visszaférve Romániára, később megállapítja, hogy a sok hősiességgel ellentálló ország 1917-ben kénytelen békét kötni, mikor is a gazdasági erőforrásait Németországnak, kárpáti hegycsúcsait pedig Ausztriának kénytelen átengedni (763. lap).

E. Segond: *Histoire de France depuis 1610 jusqu'à nos jours*. Cours moyen. Paris, 1927. Hatier. 416 lap.

A nagy hábcruúról szóló megemlékezésben mindenütt a németek lekicsinylése a vezető motívum (381., 383. lap stb.), Magyarországról szó sem esik. Ausztria a gyilkosságért való felelősséget Szerbiára hárította (380. lap). A románok hősiiesen küzdöttek, de a harcolva való visszavonulásra s a gazdag síkságnak és fővárosuknak az ellenség részére való átengedésére, végül pedig a szerencsétlen bukaresti békének aláírására kényszerültek (388. lap).

Jacques Ancel: *Histoire Contemporaine* (Paris, 1930). A trianoni béke Magyarországot magyarlakta területeire szorította s az önrendelkezési jog alapján jöttek létre a területi változások. A hárommilliónyi elszakított magyarságról egy szót sem szól (511. lap). A papság, nemesség és arisztokrácia kihasználják a parasztságot. A revíziós törekvések azt célzzák, hogy a 9 milliónyi felszabadított szlávásra és románságra a magyarok ismét rátehessék kezüket. Céljaik eléréséhez eszközeik: a fehér terror, a rablás, köztársaságiak meggyilkolása, hamispénz gyártása, titkos hadsereg létesítése, baráti szerződés kötése Olaszországgal (519. lap). Természetesen az utódállamok terrorjáról, amely tényleg létezik, óriási fegyverkezésükről, egymásközötti szerződéseikről stb. említés téve nincsen.

A tankönyvek során végül meg kell még emlékeznünk *Dezső Lipót* nyomán ⁷ *L. Galloudes* földrajzáról, amely szerint a monarchiában az osztrákok csak 24%-ot, a magyarok pedig 19%-ot tettek ki s a többi nemzetiség ezek alá volt rendelve. Képtelen állam volt ez, melyben minden népfaj függetlenségre törekedett. (Nyilván azért hirdették a franciák, angolok, sőt maguk a csehek is (Palacky), hogy ha Ausztria nem léteznék, meg kellene teremteni!) Magyarország nem a szorosán vett magyar népeességű területet foglalta el a multban, ezért a békeszerződés megfosztotta az idegen népeességű területektől és a tisztán magyar vidékekre szorította. A mai magyarokban felismerhetők a régi nomád szokások. Tanyákon és mezővárosokban élnek. Az utóbbiak nagyrésze nem más, mint az utak mellé épített házak hosszú sora, melyek közt ott sétál a csorda. A város névre egyedül Budapest méltó. Az elszakított területekről szólva az elszakított Nyugat-Magyarországról említést nem tesz. Az utódállamok létjogosultságát minden erővel igyekszik bizonyítani s nagy jövőt jósol ezeknek. Különös rokonszenvvel ír a csehekről, akik a németek harapófogójában „hősiességre voltak kárhozthatva“ (?). A cseh iredalom egyike a leggazdagabbaknak s ennek köszönheti a cseh nép, hogy megmenekült a haláltól (?). A tótok faji és nyelvi szempontból csehek. A magyarok a legzaklatóbb elbánásban részesítették a tótokat s az üldözésnek volt

⁷ Dezső Lipót: *Külföldi furcsaságok Magyarországról*. (Szombathely, 1928.)

következménye nagyarányú amerikai kivándorlásuk. A csehek a háború alatt az ántánt hű szövetségeseinek bizonyultak. Románia egységet alkot Erdélyel, amely kevésbé népes és városai kevésbé fontosak. Erdély a románok eredeti birtoka (!), azt foglalták el először s onnan ereszkedtek le a síkságra. Erdély magyar lakosságáról nincs említés téve.

A. Meillet *Les Langues dans l'Europe nouvelle* című munkája mint tudományos segédkönyv is nagyfokú magyarellenességről tesz tanuságot. Megállapítja, hogy szókincsünk tekintélyes számban idegen szavakból áll („son vocabulaire est en notable partie étranger“ 50. lap); a magyarság rákényszerítette nyelvét („imposait sa langue“) a románokra, tótokra és horvátokra (!) (207. lap), amely tényt a nemzetiségek a magyarok tirannizmusának tekintettek; a magyar nem régi művelt nyelv, irodalma nem híres („du reste, le magyar n'est pas une vieille langue de civilisation... sa littérature n'a pas de prestige“), a magyar nyelv el van szigetelve Európában, nincs multja („isolé en Europe: il n'a pas de passé...“). Hát pl. a Halotti Beszéd? A magyar nyelvet csak egy kaszt politikai erőszaka védte s nem fejez ki eredeti műveltséget („car le magyar n'était défendu que par la force politique de cette caste ! Il ne porte pas une civilisation originale“ 208. lap). E könyv statisztikai vonatkozásait *Tesnière* strassburgi egyetemi tanár, a laibachi szlovén egyetem volt tanára, képzelhetően magyarellenesen írta meg. Szerinte a magyar statisztikáról általában megállapítható, hogy abból a tárgyilagossággal teljesen hiányzik („Les statistiques hongroises se font d'ailleurs en général remarquer par leur absence totale d'objectivité.“ 299. lap), amely megállapításra éppen az 1930. évvégi cseh és román népszámlálási adatok és az azok létrejötténél alkalmazott felháborító erőszakosságok adnak esattanós választ. Ezeknek az állításait megismétli később is („loin de présenter toutes les qualités d'objectivité scientifique...“) s hozzáteszi, hogy a nemzetiség megállapítását a magyar statisztika önkényesen összezavarja a nyelv megállapításával („la notion de nationalité y est confondue à plaisir avec la notion de langue“, 393. lap).

Végül vizsgálódásom tárgyává tettem⁸ a Larousse párizsi kiadócégnak az egész világon elterjedt kis lexikonát (Petit Larousse), amely nálunk is közkedveltségnek örvend. Sajnálatlaltal kellett megállapítanom, hogy a téves adatoknak oly nagy számával találkozunk legutóbbi — 1931. évi — kiadásában is, hogy ebből egyéb adatainak rovására kell következtetésünket levonni. Csodálatosképpen és érthetetlenül ez a lexikon is, mint hosszú évtizedek óta a franciák minden téren, a magyar helységnevek helyett a német neveket használja s így velünk szemben egyenesen a germanizálás szolgálatába áll. Szegedin, Debre-

⁸ Dr. Olay Ferenc: *Larousse és a műveltség* (Nemzeti Újság, 1931. január 18.) és *Les erreurs du Larousse* (Gazette de Hongrie, 1931. január 24.).

cin, Raab, Nagykanizsa, Mohacz, Gran, Klaussenbourg, Erlau, Fünfkirchen, Oedenburg, Munkacz, Neusatz, Plattensee, Theiss, Waag, Güns, Svinva, Szabolcz, Zemplin, Czardas változtatják egymást a cikkekben. De egyéb tévedései még súlyosabb kifogás alá esnek. Így például a lexikon szerint Mohács Jugoszláviában van, Ujfalvy Károly párizsi tanár és Petőfi-fordító osztrák volt, holott erdélyi magyar nemes volt; Bácska az osztrák Bánáttól szakítottatott el; Belgrádot Jean Corvin védte a törökök ellen, *Hovveds* alatt a szlávok és valachok ellen 1848-ban katonailag megszervezett magyarok értendők stb. Ugyancsak nagy hiánynak és Magyarország eltüntetésének kell betudnunk a lexikonban azt, amit nélkülözünk benne. Így nem találjuk feltüntetve azt, hogy ki Magyarország kormányzója, nincs felvéve gróf Széchenyi István, gróf Apponyi Albert, gróf Tisza István, Semmelweis Ignác, „az anyák megmentője“, Zrinyi Miklós, Körösi Csoma Sándor, Tibet kutatója, az Anjouk stb. A nagy Larousse, a német, angol és egyéb lexikonok tehát e példa tanulságai kapcsán ugyancsak alapos átnézést és hibáik mielőbbi feldolgozást igényelnének, mert kétségtelen, hogy a lexikonok, mint a tudományos munkák segédkönyvei, mindennapi használatuk folytán a helyes vagy téves adatok terjesztésének igen jelentős eszközei.

A tankönyvek és lexikonok mellett még van egy fajtája a könyveknek, amely szintén alapos átnézést és ellenőrzést kíván, s ezek az utikönyvek. Ebben az irányban tudomásom szerint még nem történt rendszeres feldolgozás.

E szemelvények alapján a következőkben összegézhetem általános tapasztalataimat:

A tankönyvek túlnyomó nagy részén végigvonul az a kétségbenvonhatatlan tény, hogy Franciaország nem ismer bennünket s e téren a felvilágosító munkára igen nagy és igen nehéz feladat vár. Határozottan érezhető és megállapítható az a tény is, hogy ezeket a tankönyveket — alig 1—2 kivétellel — ellenségeink adatai alapján, könyveik vagy személyes közreműködésük igénybevételével készítették s ezzel az utódállamok által gyártott új történelemnek legtöbb esetben a tudomány és igazság rovására, néha talán öntudatlanul is, hűséges segítőtársaivá válnak.

Bennünket érintve ezeknek a tankönyveknek tanításai két főkérdés körül mozognak; elsősorban a már a háború előtti tankönyveket is foglalkoztató *nemzetiségi kérdés*, másodsorban a *háborús felelősség* körül. Éppen ezért nem lehet eléggé óhajtani Jancsó Benedek *Defensio nationis Hungaricae* című kiváló munkájának tetemesen bővített és a *németségre is kiterjesztett* kiadását német, francia és angol nyelven, minél előbb és minél nagyobb publicitásban. Továbbá a magyarság háborús felelősségét egységesen és részletesen tárgyaló munkára van szükség.

A jelzett két főkérdéssel szoros kapcsolatban van az is, hogy a tankönyvek nem állanak a tárgyilagosság és tiszta tudományosság alapján, hanem irányzatosak: külpolitikailag gyűlölet

a volt ellenségekkel, továbbá félelem a németekkel szemben, a szövetségesek, főleg az utódállamok vélt és képzelt érdemeinek túlzott kiemelésével szemben a volt ellenségek lekicsinylése és becsmerlése, belpolitikailag a szélsőséges radikális eszmék terjesztése, a napi politika, a háborús érzelmek az irányadók. Volt ellenségeiknek erőnyeit nem tartják felemlítésre érdemesnek, tévedéseiket, hibáikat ellenben annál inkább kiemelik.

Röviden: *minden, csak nem az igazi béke előkészítése, meg-alapozása.* Az ilyen irány követése mellett Génua, Locarno, Thoiry, Hága stb. csak néhány jószándékú és belátó nemzetnek vagy vezető államférfiúnak lehetnek állomásai, egyébként Trianon és társainak szelleme vezet itt is. Bebizonyítják, hogy Szerbiával igazságtalanok voltunk, de az újabb és kétségbevonhatatlan bizonyítékokat a hivatalos Szerbia bűnösségéről elhallgatják; a brestlitowski és bukaresti békéket — ahol szövetségeseik buktak el — szügyenteljes eseményeknek hirdetik, pedig mennyire felette állanak ezek az 1920. évi párizskörnyéki békeparancsoknak stb. Vagyis az ismertetett francia tankönyvek a modern pedagógiának és tankönyvírásnak nem sok dicsőséget fognak szerezni, ha azokat majdan történeti távlatból, pártatlan bírálók fogják bonckésük alá venni.

Kétségtelen tény végül az, hogy e néhány szemelvényből máris következtethetünk a többi francia történelmi, művelődéstörténeti, földrajzi tankönyv és olvasókönyv szellemére és irányára. Ebből pedig az következik, hogy nagy gondot kellene fordítanunk lehetőleg minden ily tankönyv megvizsgálására s a hibák kijavítására annyival is inkább, mert ezeket a tankönyveket a franciákon kívül még más nemzetbeliek is használják.

A tankönyvek áttanulmányozása során önkénytelenül is felvetődött bennem *a régi tankönyvekkel való összehasonlítás gondolata*, mert közismert tény, hogy szétdarabolásunknak és a ráknehézedő békeszerződésnek egyik főtényezője a külföldnek már a béke éveiben Magyarországról való nagy vagy még inkább teljes tájékozatlansága volt. Ha pedig mégis „tájékozva“ voltak, ez legtöbb esetben ősi ellenségeink munkájának volt az eredménye.

Sokszor emlegetett régi külügyi képviselőtünk csak részben okolható azzal, hogy Magyarország helyes és a valóságnak megfelelő ismertetésével vagy még inkább a valótlan hírek és adatok megcáfolásával nem elég melegen és csekély hivatottsággal foglalkozott; mert másrészt abban rejlik a főhiba, hogy mi magunk sem tettünk e kérdésben annyit, mint amennyit lehetett és kellett volna.

Több régi tankönyv áttanulmányozása után azért megállapíthattam, hogy mennyivel tárgyilagosabban és a napi politika befolyásától mentesebben írtak rólunk a háború előtt. De sokszor találkozunk helyes előrelátással és megfigyelésekkel is, továbbá bizonyos az is, hogy a háború utáni történelmi, művelődéstörténeti és földrajzi tankönyvek sokkal elfogultabbak, mint a

háborúelőttiek s volt ellenségeiket háborús szemüvegen át nézve ismertetik.

Két háborúelőtti történelmi tankönyvből kívánnék ez alkalommal néhány jellegzetes részt ismertetni. E tankönyvek jelentőségét egyrészt az adja meg, hogy szerzőik kitünő tudományos szakkértségek, másrészt az, hogy a könyvek a legfelső francia katonai iskola céljaira használtattak.

L. Gourraigne, lyceumi és gyarmati iskolai tanár *Cours d'Historie Contemporaine* (Paris, 1909, Massoni) című háborúelőtti történelmében kifejti, hogy Tisza Kálmán álláspontja a magyarság kizárólagos felsőbbsege volt a többi nemzetiség felett. Kálvinista lévén, a protestánsok túlsúlyát akarta biztosítani a többi felekezett felett. Mint Bismarck és Crispi, úgy Tisza Kálmán is Franciországnak elkeseredett ellensége volt. Ebben annyira ment, hogy 1888-ban a szöszékről hívta fel polgártársait, hogy a következő évben tartott párizsi nemzetközi kiállításon ne vegyenek részt (?). A hármasszövetségnek szilárd támasza volt (950. lap). Majd a nemzetiségek harcait ismerteti az író s a magyarokat mint elnyomókat jellemzi. Kiemeli, hogy Erdélyben a románság annyira szaporodik, hogy a többi három elem: a magyar, német, székely állandóan veszít súlyából.

Ez utóbbiakból látszik, hogy e tankönyv szerkesztése az ellenségeink által leszűrt tényekre támaszkodott, mert a nemzetiségek elnyomóiként mutat be bennünket, hogy azután önmagának ellentmondva, a románság szaporodására és túlsúlyára hivatkozzék, ami talán mégsem az elnyomás ismertető jele!

E. Driault és G. Monod: *Historie contemporaine 1815—1906.* (Paris, 1907, Alcan) című tankönyvének egyik szerzője a versailles-i lyceum tanára, a másik az Institut tagja és a Sorbonne tanára.

A könyv, mely a háború előtt hét évvel, 1907-ben jelent meg, Ausztriáról írva (osztrákon mindig osztrák-magyar ért) megállapítja, hogy az osztrák (osztrák-magyar!) kérdés borzasztó összeütközések magvát hordja magában, amelyek eddig nem toltak oly erősen előtérbe, mert Ferenc József császár tiszteletreméltó személye összes népeit oly egységben tartja össze, amely — úgylátszik — kizárólag csak egy ember iránti hűségre van alapítva, de amely egység mégis egész Európa igazi érdekét szolgálja. A császárság szláv népei egy napon el fogják érni politikai szabadságukat, de vajjon akkor Bécs városának németjei nem fognak-e Nagy-Németországhoz csatlakozni? Ezzel akar-nak Európát meglepni? És mit tesznek a magyarok? Egész Európa föl lenne forgatva az egyensúly megzavarása folytán, amely 1867-ben jött létre. Egykor azt mondták: „Ha Ausztria nem volna, fel kellene találni.“ Ez mindig igaz és ha Ausztria léte biztosítva lenne, a kontinens jövője is világosabb lenne (622. lap).

De tovább is megy a jóslás, mert azt mondja, hogy a „háború borzalmaira való várakozás a pusztulást jelenti“ (633. lap). A

háború a háborút idézi elő. Németország fegyverrel vette el Elzász-Lotaringiát; ha mi fegyverrel vesszük vissza, akkor Németország, ha a sor rákerül, a revánra fog előkészülni; ha a sor úgy fordul, esetleg visszaszerzi és két nagy nemzet határtalanul fog fegyverkezni, ki fogják meríteni magukat és marcangolni fogják egymást, mint a kutyák, amelyek csonton marakcdnak. Ez nem lehet utolsó szava a civilizációnak (634. lap).

Igen vonzóan írja le az 1848—49-i szabadságharcot, ahol csak annyiban téved, illetve hízeleg a köztársasági gondolatnak, hogy szerinte 1848-ban Debrecenben köztársaság lettünk (178. lap), ami tévedés, mert a függetlenségi nyilatkozat kormányformáról nem beszélt, sőt Kossuth Lajos csak mint kormányzó-elnök szerepelt (175—187. lap). Majd áttérve Tisza Kálmánra, azt mondja, hogy szigorú uralma alatt a különböző nemzetiségeket gyámság alá helyezte és erőteljes magyarosítást kezdett, vagyis megindította a nem-magyar iskoláknak és nyelveknek heves üldözését, ami az egész országban félelmetes gyűlölködést keltett (345. lap).

A magyarság az ország közepén helyezkedik el. Az ország néprajzi térképe olyan, mint egy hadszíntér: a magyarok az ország közepén összpontosulva, minden oldal felé arcvonalat kell hogy képezzenek a nemzetiségekkel szemben, amelyek mintegy kordonnal veszik körül. A kiegyezési törvény által biztosított központosító lehetőségek folytán a magyar kormány következetes és tekintet nélküli harcot folytatott az idegennyelvű iskolák ellen; ezek számát csökkentette is, ezzel szemben azonban a dunai Alföld körül heves gyűlöletet és éles válságot szított. Mert az elégedetlenek száma fölülmulja az elégedettekét. A királyságban 10 millió nem-magyar áll szemben 7 millió magyarral (348. lap). Ez utóbb ismertetett tankönyv tehát helyesen látta a monarchia széteséséből folyó nehézségeket.

Ha tehát a háborúelőtti idézett tanításokat olvassuk a tankönyvekben s látjuk, mennyire ellentétesen cselekedtek, amikor most hatalmukban állott, akkor a Bourbonokról szóló közmondást ebben a változatban alkalmazhatjuk: A franciák a multból semmit sem tanultak, de mindent elfelejtettek!

A külföldi s nem utolsó sorban a francia tankönyvek magyar vonatkozású megállapításainak helyesbitése körül ezek szerint tág tere nyílik tevékenységünknek, amit *minden* anyagi és szellemi erőt sorba állítva, a legsürgősebben és lehető legszélesebb körben, a világ minden országára kiterjedően kellene végrehajtani, mert minden egyes hibás tankönyvnek, minden egyes hibás cikknek vagy mondatnak sikeres helyreigazítása, kijavítása — amit a szerzőknél vagy kiadóknál főleg személyes kapcsolatok útján kell lehetőség szerint kieszközölnünk — talán el sem képzelhető eredményű lépéssel viszi előre az igazság ügyét, amelynek szolgálatában állunk.

OLAY FERENC.